

ПРВИ ПОКУШАЈ ДА СЕ УВЕДЕ МЕДИЦИНСКО ОБРАЗОВАЊЕ КОД СРБА У 19. ВЕКУ

Павле Јовић

Универзитетска библиотека, Београд

Када се говори о почецима медицинског образовања у обновљеној Србији обично се за почетак узима година 1863, када су на Великој школи за будуће правнике први пут почела предавања из судске медицине школске 1863/64. године.

Међутим, заборављено је, да је две деценије пре тога (1843) у Кнежевини Србији учињен први покушај да се уведе медицинско образовање за ученике Богословије. Иницијатива је потекла од српског лекара из Аустријске монархије, Константина Пеичића, који постао доктор медицине 1830. године. Први је указао на ту чињеницу историчар медицине Војислав Михајловић 1951. године у књизи *Из историје санитета у обновљеној Србији од 1804-1860* (Михајловић 1951: 407). Тридесет година касније (1981) наш познати историчар медицине Слободан Ђорђевић је објавио рад о томе, који је заснован на архивским документима (Ђорђевић 1981: 33). Ипак сматрамо да ова тема није исрпљена.

Циљ овог рада је ближе осветљавање политичких и културних прилика у доба владавине кнеза Александра Карађорђевића (1842-1859), када је први пут била покренута иницијатива за медицинску наставу на Богословији, и објашњење зашто до њене реализације није дошло.

У обновљеној Србији стално се осећала велика потреба за дипломираним лекарима и помоћним лекарским особљем, како у цивилном тако и у војном санитету. Школованих лекара је било недовољно. Углавном су то били странци. И помоћно лекарско особље је било дефицитарно. Неразвијена и мала Кнежевина Србија, иако у успону, није имала услове за школовање лекара и лекарских помоћника.

Шта данас знамо о лекару Константину Пеичићу, који је пре 170 година упутио молбу кнезу Александру Карађорђевићу за увођење медицинских предмета у наставни план Богословије?

О његовом животу и раду су писали бројни аутори: Васа Стајић, Алојз Шмаус, Александар Шевић, Милош Ђорић, Ристо Јеремић, Стојан Бербер и други, али његов најтемељнији биограф је хроничар из Панчева Миховил Томандл. Пеичић је поникао из сиромашне сеоске,

чиновничке породице која је живела у Борову, малом сремском селу на Дунаву. Завршио је гимназију у Сремским Карловцима, студирао правне науке у Пожуну, а промовисан је за доктора медицине у Пешти с дисертацијом о лечењу сиромаша, што се сматра првом социјално-медицинском студијом на јужнословенском простору (Стајић 1939: 167).

Из преписке, коју је Пеичић, још као несвршени лекар водио са Вуком Караџићем се види да је имао велику жељу да започне лекарску службу у Кнежевини Србији. Међутим, као и други лекари из Аустријске монархије био је неповерљив да ће се прилике у Србији нормализовати: близина Турске царевине и потенцијална опасност од веома опасне епидемије куге, били су главни разлози за његову неодлучност и непристајање да се одрекне аустријског држављанства. Такође, бринуло га је осорно опхођење кнеза Милоша према образованим људима. Бојећи се преке нарави кнеза Милоша Обреновића, а да би обезбедио себи и својој породици неку сигурност постављао је чудне захтеве и нереалне услове кнезу Милошу, које српски владар није хтео да испуни (Михајловић 1951: 304).

Др Константин Пеичић (1802–1888) је био истакнути лекар, свестрано образован, публициста, заслужни јавни радник. Радио је и стварао у духу просветитељских идеја Доситеја Обрадовића, тако да га неки биографи називају последњим Доситејевим следбеником. Радио је кратко у Пешти, Сремској Митровици и Сомбору од 1831–1835. После тога био је на служби у Сремским Карловцима, потом у Панчеву, где се најдуже задржао. На крају радио је у Пешти као управник Текелијанума, где је и умро (Јермић 1951: 174).

Др Пеичић се бавио и књижевним радом. Писао је песме и драме и издао два Доситејева списа. Био је присталица Вукове језичке реформе, предлагао је и реформу школства и цркве. Исто тако Пеичићу припада и првенство за замисао о оснивању српског универзитета и словенске академије у Новом Саду (Томандл 1966: 51). Залагао се је за државно јединство војвођанских Срба и Хрвата.

Док је радио као градски физик и лични лекар митрополита Стратимировића у Сремским Карловцима упутио је 16. септембра 1843. писмо кнезу Александру Карађорђевићу с молбом да се уведе настава из медицинских предмета за ученике Богословије. Овде наводимо само поједине делове из тог писма:

Светли Књаже, Милостивејши Господару!

Узимам себи слободу с најучтивиом понизностију Светлом Књажеству Вашем следујући по примљеном устменом упутствију, сад писмено на милостиво одобреније, представити. Није ми нужно Вашој Светлости доказивати, да многе болести поражавају не редко читава покољенија, читаве прираштај Једино средство, овима погубљеним залима на пут стати: на разуму и искуству осована Лекарија. Но Србљи су још далеко од оног времена, кад ће вообште безусловно поверење к ученима лекарима имати; а Србија још даље от оног, кад ће своје рођене лекаре сама себи совершенно изображавати моћи.

Уз писмо је приложио свој план о медицинској настави или како га је назвао *Пројект к заведенију простонародне лекарије за клирике српске*. Ево, како је изгледао његов план медицинске наставе:

– за почетнике: у првој години, у првом семестру (теченије 1) ученици би се упознали с основама анатомије и физиологије, а у другом семестру (теченије 2) богословци су требали да слушају основе дијететике и хигијене становања, и основе фармакологије.

– за напредне: у другој години, по плану су били предвиђени основи патологије, и то у првом семестру – спољашње видљиве болести: чиреви, лишајеви, отоци, киле, приштеви, ране, шуга итд., док је у другом семестру било је предвиђено упознавање унутрашњих, невидљивих болести (болести главе, груди, трбуха, ногу, водене болести, жутице, велике болести, срдобоља, и њихових симптома: пљување крви, застој мокраће, пролив, затвор, кашаљ), а такође женских и дечјих болести. По др Пеичићу настава је требало да траје две године.

Др Пеичић је сматрао је да би било најбоље да се почне с медицинском наставом на Клирикалном училишту тј. Богословији, пошто су ученици те школе најписменији, а када постану свештеници, могли би позитивно да делују на здравствено просвећивање српског народа. Поред молитве, коју би прочитали, могли би корисним саветима и препорукама да делују и на здравствено просвећивање.

Клирикално училиште је настало 1810. године. За време Првог српског устанка било је поред Велике школе прва просветна установа у устаничкој Србији. Клирикално училиште је радило кратко време, до пропасти устанка 1813. године. Поново је отворено 1836. године, најпре у Крагујевцу, а потом у Београду.

Ако прелистамо књигу Миховила Томадла, најтемељнијег биографа др Константина Пеичића под насловом *Живот и рад Константина Пеичића*, која представља прву монографију посвећену том истакнутом лекару запазићемо једну погрешну формулацију, наиме М. Т. је написао да је др Пеичић упутио *пројект о народној медицини*, што није исправно (Томандл 1966: 89). Пеичићев израз *простонародна лекарија* се не може никако изједначити са народном медицином (етномедицином). Др Пеичић је студирао научну медицину и желео је да ученицима Богословије пренесе такво знање, а његов израз *простонародна лекарија* значи да је мислио на медицинско знање које ће бити разумљиво сваком, пре свега ученицима Богословије, а потом и народу.

У том свом пројекту др Пеичић је изразио спремност да води ту наставу. Писмо др Пеичића је достављено Попочитељству просвештенија у Београду, где је заведено у деловодни протокол 11. октобра. Међутим, Министарство просвете на ову молбу није донело никакво решење, а ни Совјет.

Ако анализирамо какве су биле политичке и културне прилике у доба владавине кнеза Милоша Обреновића и његовог сина Михајла, који су били претходници кнеза Александра Карађорђевића, можемо рећи, да је за време апсолутистичке владе Милоша Обреновића култур-

ни развитак Србије био донекле потиснут. Ипак, кнез Милош је подржавао школовање српских младића у Русији, Угарској, Аустрији и Немачкој. По кнежевом позиву у Србији су долазили школовани лекари и други стручњаци. Године 1838. кнез Милош је основао *Лицеум Књажества сербског*, највишу просветну установу у Кнежевини Србији. Милошев син Михајло, који преузима власт од оца 1839. наставља да влада по узору на свог оца, па је он убрзо прогнан из земље. Ипак за време, његове друге владавине Министарство унутрашњих послова одобрава стипендије за студије медицине у иностранству.

Ако се сада осврнемо на време, када је на власти био кнез Александар Карађорђевића, коме се др Пеичић обратио с молбом да се уведе медицинско образовање за ученике Богословије, можемо закључити да су тада завладале боље прилике за општи и културни развој Србије. Кнез Александар Карађорђевић је први уставни владар нововековне Србије, а владао је најдуже од свих српских владара, читавих 16 година (1842–1859). Својом владавином омогућио је убрзану модернизацију и европеизацију Србије. Период владавине кнеза Александра карактеристичан је по изградњи институција једне правне државе, чији су темељи постављени Уставом (1838). Тада се формирају најважније државне установе и институције, долази до формирања грађанске класе и интелектуалне елите. При свему томе Србију је поштедео ратних искушења, која су буктала у окружењу, што је омогућило и нагли демографски прираштај у Србији (Јовановић 2010).

За време владавине кнеза Александра Карађорђевића јача национална култура. Кнез Александар је спровео многе реформе и основао нове установе, како би убрзао развој српске државе. Тада је уведена и стајаћа војска, основана је артиљеријска школа (1850) и отворена је нова тополивица у Крагујевцу (1853), унапређене су постојеће и основане нове школе, основана је *Народна библиотека*, *Народни музеј* и *Друштво српске словесности*. Године 1846. одобрена је стипендија једном питомцу за студије медицине у иностранству.

Иако се замисао др Пеичића, прожета патриотским осећањем, није остварила, у српском санитету се стално настојало да се у Србији оснује школа за образовање помоћног медицинског особља тј. болничара и медицинских сестара. Тако је према *Санитетском закону о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља* из 1881 године било предвиђено да се уведе школовање помоћног санитетског особља у *Опште државној болници* у Београду (Станојевић 1972: 106). Међутим, нестабилне политичке прилике и ратови које је Србија водила онемогућавали су остваривање тог циља. До реализације није још дуго дошло, требало је још четири деценије сталних настојања да би се 1921. године основала школа за средње медицинско образовање или како се тада звала *Школа за нудиље*. Годину дана пре тога почела је настава на новооснованом Медицинском факултету у Београду. Изградњу школе у Делиградској улици су помогли Друштво Црвеног крста Краљевине

Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство народног здравља и Америчка мисија у Србији.

Није случајно што се у време владавине краља Александра и краљице Марије Карађорђевић, који су иначе познати по добротворној и педагошко просветној делатности поново указала реална могућност за отварањем школе за медицинске сестре. Они су финансијски помагали рад ове школе.

У закључку можемо рећи да су у Кнежевини Србији у 19. веку учињена два покушаја да се уведе настава из медицинских предмета: први неуспели покушај је био 1843. за ученике Богословије, а други, који је био успешан, остварен је две деценије касније (1863), када је београдски Лицеј претворен у Велику школу и када је уведена судска медицина за правнике. Током 19. века била су стална настојања да се отвори школа за едукацију помоћног медицинског особља. Потпуна медицинска настава је уведена тек после завршетка Првог светског рата, када су основани Медицински факултет (1920) и годину дана касније Медицинска школа (1921) у Београду. Тиме је постављен чврст темељ образовања лекарских покољења и помоћног медицинског особља.

Литература

1. Главни одбор Школе за нудиље (1927). Школа за нудиље Друштва Црвеног крста Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Штампарија Драгутина Грегорића, Београд, 1927
2. Ђорђевић Слободан. *Др Константин Пеичић и његова иницијатива за отварање медицинске школе у Београду 1843. године*, Архив за историју здравствене културе Србије 1981-1982/ X-XI/1-2, 3-4, 33-41.
3. Илић Александар (2000). Просветно педагошки и добротворни рад Краљице Марије и краља Александра. Дипломски рад, Филозофски факултет, Београд, 2000
4. Јеремић Ристо (1951). Константин Пеичић. У: Српски биографски речник. Нови Сад, 1951, 174.
5. Јовановић Небојша (2010). *Кнез Александар Карађорђевић (1806-1885)*, Албатрос Плус, Београд, 2010
6. Михајловић Војислав (1951). *Из историје санитета у обновљеној Србији од 1804-1860*, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књига CLXXX, одељење медицинских наука, књига 4, Београд, 1951
7. Стајић Васа (1939). *Др Константин Пеичић*. Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 36, (1939) 2, 167-173.
8. Станојевић Владимир (1972). *Историја првог санитарског закона и сарадња СЛД. У: Споменица 1872-1972*. Српско лекарско друштво, Београд, 1972, 106-113.
9. Томандл Миховил (1966). *Живот и рад Константина Пеичића*, Матица српска, Нови Сад, 1966